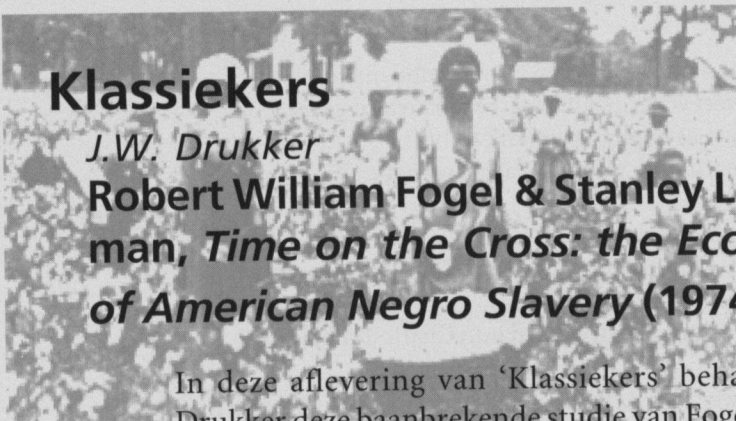

Klassiekers

J.W. Drukker

Robert William Fogel & Stanley L. Engerman, *Time on the Cross: the Economics of American Negro Slavery* (1974)

In deze aflevering van 'Klassiekers' behandelt J.W. Drukker deze baanbrekende studie van Fogel en Engerman. Drukker was enige tijd werkzaam als student-assistent van Fogel aan de universiteit van West-Lafayette.

'Sail Away...'

In 1972 verscheen de langspeelsplaat 'Sail away' van Randy Newman, een componist en tekstdichter die voorheen uitsluitend voor andere popmusici geschreven had, omdat hij over een stem beschikte die de klassieke vergelijking met de gebarsten pot moeiteloos weerstond.¹ De plaat maakte van Newman in één klap een beroemd popartiest. Dat kwam deels door zijn verrassende muzikale invalshoek (hij greep terug op de 'ragtime', een genre dat omstreeks het begin van de twintigste eeuw populariteit genoot in de Verenigde Staten), maar meer nog door zijn teksten, waarin met een bijtend sarcasme alle denkbare aspecten van de 'American dream' tot op de grond toe werden afgebroken. In het lied waaraan de plaat zijn naam ontleent, laat hij een denkbeeldige slavenhandelaar in Afrika aan het woord:

'..In America you'll get food to eat
Won't have to run through the jungle
And scuff up your feet
You'll just sing about Jesus and drink wine all day
It's great to be an American

- 1 Het is op zichzelf vreemd dat Newman, naar hij in verschillende interviews benadrukt heeft, lange tijd ervan overtuigd was dat zijn schorre stem een beletsel zou vormen voor zijn door-braak als uitvoerend musicus. Veruit de meest beroemde Amerikaanse popmusicus uit die jaren, Bob Dylan, zou vermoedelijk ook weinig kans hebben gemaakt bij het toelatings-examen voor de 'Wiener Sängerknaben'.

Ain't no lions or tigers – Ain't no mamba snake
Just the sweet watermelon and the buckwheat cake
Ev'rybody is as happy as a man can be
Climb aboard little wog - Sail away with me

Sail away - sail away
We will cross the mighty ocean into Charlestonbay
Sail away - sail away
We will cross the mighty ocean into Charlestonbay..²

Nauwelijks twee jaar na de première van 'Sail away', verscheen een economisch-historische studie waarin de sarcastische bodem onder Newmans lied goeddeels werd weggeslagen. De materiële omstandigheden waaronder negerslaven voor het uitbreken van de Amerikaanse burgeroorlog op de plantages in het zuiden van de Verenigde Staten hadden geleefd, waren verrassend goed geweest en waren hoogst waarschijnlijk inderdaad aanzienlijk beter dan die van hun lotgenoten in dezelfde periode in Afrika, zo zou men de strekking van *Time on the Cross* van Robert William Fogel en Stanley Engerman globaal kunnen samenvatten. Op de publicatie van het boek volgde een golf van protest, te vergelijken met de verontwaardiging die jaren later in Europa ontstond toen aldaar een historische 'studie' van radicaal-rechtse signatuur verscheen waarin beweerd werd dat de holocaust nimmer had plaatsgevonden. Een uitgebreide bespreking van *Time on the Cross* in *Time Magazine* suggereerde openlijk dat de beide auteurs kennelijk de herinvoering van de slavernij in de Verenigde Staten bepleiten. Eén ding stond voor vrijwel alle recensenten als een paal boven water: de beide schrijvers, die tot op dat moment buiten de economische geschiedenis geen enkele bekendheid genoten, waren ongetwijfeld uit een of ander obscuur rechts-radicaal kamp afkomstig en -zo bleek overduidelijk uit de strekking van hun boek- in elk geval tot op het bot doordrenkt met racistische vooroordelen.

De werkelijkheid was anders. Bob Fogel was in de jaren voorafgaande aan de publikatie van *Time on the Cross* hoogleraar in de economie en in de geschiedenis in Chicago en Rochester geweest en bekleedde op het mo-

- 2 Randy Newman, *Sail away*, Reprise Records, Warner Brothers, 1972 (CD-uitgave 927 203-2), track # 1. De haven Charlestonbay was berucht vanwege het feit dat aldaar de meeste uit Afrika weggevoerde slaven voor het eerst voet op Amerikaanse bodem zetten.

ment dat het boek verscheen een gasthoogleraarschap aan de universiteit van Harvard. Stanley Engerman bekleedde eveneens een gecombineerde leerstoel in de economie en de geschiedenis aan de universiteit van Rochester en had in 1974 juist een gasthoogleraarschap aan het Nuffield College van de universiteit van Oxford (GB) afgesloten. Fogel had in hetzelfde jaar een prestigieus gasthoogleraarschap in Europa aanvaard: in 1975 en 1976 zou hij de functie vervullen van 'Pitt Professor of American History and Institutions' aan de universiteit van Cambridge. Nee, in wetenschappelijk opzicht waren de beide auteurs onmogelijk obscuur te noemen en het woord rechts-radicaal leek ook al nauwelijks op het tweetal van toepassing. Fogel was getrouwd met een zwarte Amerikaanse die actief betrokken was bij de 'Civil Rights Movement' en vermoedelijk de enige Harvard professor op wiens huis met gigantische letters 'Black is Beautiful' gekalkt stond. Bovendien was hij jarenlang lid geweest van de Amerikaanse communistische partij -ook niet geheel gebruikelijk onder Harvard professoren- en in die hoedanigheid bevond hij zich in het respectabele gezelschap van Herbert Marcuse, een in die tijd onder linkse studenten zeer populaire marxistische filosoof, en Angela Davis, een zwarte mensenrechten-activiste die door de federale recherche gezocht werd wegens vermeende terroristische activiteiten.³ De vrouw van Stanley Engerman was een volbloed Indiaanse en Engerman zette zich -als een van de weinige niet-Indianen- in die jaren actief in voor de emancipatie van deze onderdrukte bevolkingsgroep. Kortom, ook vanuit ideologisch gezichtspunt zou men Fogel en Engerman niet onmiddellijk karakteriseren als de Amerikaanse variant op Janmaat en zijn rap. Niettemin maakte dit de publicatie van *Time on the Cross* natuurlijk alleen maar raadselachtiger: hoe was het mogelijk dat twee betrekkelijk jonge economisch-historici, die onder vakgenoten op dat moment al een groot prestige genoten en die allebei politiek gezien eerder als links-radicaal dan als rechts-radicaal dienden te worden bestempeld, een boek publiceerden dat ongetwijfeld door de John Birch Society en de Ku Klux Klan met gejuich zou worden ontvangen? Om dat te begrijpen is het nodig om iets van de voorgeschiedenis te vertellen.

- 3 Dat Fogel later geen lid meer was van de Amerikaanse communistische partij lag niet zozeer aan het feit dat hij op een bepaald ogenblik het linkse gedachtengoed zou hebben afgezworen, maar kwam simpelweg doordat de partij hem royeerde omdat hij keer op keer in het openbaar meningen verkondigde die niet overeenstemden met de officiële partijlijn.

De cliometrische revolutie

Vanaf de tweede helft van de jaren vijftig voltrok zich binnen de economische geschiedenis (eerst in de Verenigde Staten, later ook in de rest van de wereld) een methodologische revolutie die het karakter van de discipline radicaal zou veranderen. Was economische geschiedenis voorheen een specialisme geweest binnen de geschiedenis dat zich vooral qua onderwerpskeuze onderscheidde van andere specialismen, maar qua methoden en technieken zwaar leunde op het 'literaire' historische ambacht, tegen het eind van de jaren vijftig kwam daar razendsnel verandering in. Juist in die tijd beleefde in de economie, zowel in Europa, als in de Verenigde Staten, het 'Keynesianisme' zijn hoogtijdagen. Gebaseerd op het in 1936 gepubliceerde magnum opus van John Maynard Keynes, *A General Theory of Employment, Interest and Money*, was de algemeen geaccepteerde gedachte onder economen in die tijd dat een markteconomie niet 'automatisch' naar evenwicht zou tenderen, maar dat de centrale overheid door een specifieke economische politiek te voeren op monetair en fiscaal-budgettair terrein, het economisch systeem alsnog in de richting van een evenwicht kon sturen. Daartoe diende die overheid te beschikken over een diagnostisch instrument dat de vraag zou moeten beantwoorden wat op een bepaald ogenblik de toestand (over- of onderbesteding) van het economisch systeem was. Die diagnose zou gesteld kunnen worden -zo dachten- door een wiskundig-statistisch simulatiemodel van de economie te construeren, dat -eenmaal gevoed met de meest recente economische gegevens- nauwkeurig antwoord zou verschaffen op de vraag welke effecten verschillende economisch-politieke maatregelen zouden sorteren. Het construeren van dergelijke modellen was, na pionierswerk in de jaren dertig door onder anderen de Nederlander Jan Tinbergen, mede door de snelle ontwikkeling van elektronische rekenmachines na de Tweede Wereldoorlog, tot een zelfstandige tak van wetenschap uitgegroeid: de econometrie.⁴

Het gevolg van deze ontwikkelingen binnen de economische wetenschap was dat het studieprogramma van de economie-opleidingen aan de 'Ivy League'-universiteiten in de jaren vijftig dramatisch veranderde. Econometrie, de nieuwe tak van wetenschap die de wiskundige economie en de statistiek met elkaar verenigde, ging een steeds belangrijker onder-

4 Tinbergen ontving later, samen met de Noor Ragnar Frisch, voor zijn baanbrekende werk de eerste Nobelprijs in de economie.

deel van het curriculum uitmaken, tot ontsteltenis van studenten, wier wiskundeknobbel van bescheiden omvang was. En het gevolg daarvan was weer dat Ph.D.-cursussen in de economische geschiedenis (een vak dat in die tijd in de Amerikaanse economie-opleidingen doorgaans een bescheiden plaats innam) bezocht gingen worden door studenten in de economie die zich in de jaren daarvoor een grondige kennis van de econometrie hadden eigen gemaakt.

Tot ieders verwondering bleek nu dat de ultra-moderne methoden en technieken van de econometrie met vrucht konden worden toegepast op economisch-historische vraagstukken. En tot verbijstering van hun 'literair' georiënteerde leermeesters, die dikwijls geen jota snapt van het wiskundig-statistische jargon waarvan hun studenten zich bedienden, namen de jonge econometrische rebellen binnen de kortste keren bezit van het eerbiedwaardige vakgebied der economische geschiedenis. Dat was het begin van wat achteraf ongetwijfeld de belangrijkste methodologische revolutie in de economische geschiedenis in de twintigste eeuw is geweest: het ontstaan van, wat toen heette, 'cliometrie', 'econometrische geschiedenis' of simpelweg 'new economic history'. Twee van die methodologische revolutionairen van het eerste uur waren Robert William Fogel en Stanley Engerman.

Alfred H. Conrad en John R. Meyer: de 'voorlopers'

In het midden van de jaren vijftig, toen de cliometrische revolutie eigenlijk nog goeddeels van de grond moest komen, circuleerden er al in zeer beperkte kring een aantal economisch-historische studies, die als het ware op de cliometrische revolutie vooruitliepen. Een beroemd -in die tijd zouden velen de voorkeur aan het woord 'berucht' hebben gegeven- voorbeeld was een artikel, getiteld 'The Economics of Slavery in the Antebellum South', geschreven door twee Ph.D.-studenten, Alfred Conrad en John Meyer, in het kader van een workshop onder leiding van Alexander Gerschenkron, die toen hoogleraar in de economische geschiedenis aan Harvard University was. In hun artikel hadden de auteurs gepoogd de vraag te beantwoorden of de productie van katoen met behulp van slavenarbeid op de plantages in het zuiden van de Verenigde Staten tijdens de jaren voorafgaande aan de Burgeroorlog winstgevend was geweest. Die vraagstelling was van oudsher politiek gezien zwaar beladen in de Verenigde Staten: een belangrijk conflictpunt in de Amerikaanse Burgeroorlog was immers

de afschaffing van de slavernij geweest en de Zuiderlingen hadden de handhaving van het abjecte systeem bij voortduring -maar, naar de geschiedenis leerde, uiteindelijk tevergeefs- verdedigd met het argument dat de katoenproductie met behulp van slavenarbeid, economisch gezien, de kurk was waarop het Zuiden dreef. Afschaffing van de slavernij zou volgens hen de definitieve ondergang van de in die tijd rijke Zuidelijke staten hebben betekend. Na de Burgeroorlog was dit argument volledig onder tafel verdwenen, maar zelfs een beginnend student in de geschiedenis zou zich daarover niet verbaasd hebben: de officiële geschiedschrijving is immers altijd de geschiedenis, gezien door de bril van de overwinnaars. Daarbij kwam dat de Abolitionisten meenden over een argument te beschikken dat de poten onder de Zuidelijke visie in één klap wegzaagde: de katoenprijs was in de Verenigde Staten al sinds het einde van de jaren dertig van de negentiende eeuw trendmatig gedaald en die daling had zich ook na het einde van de Burgeroorlog voortgezet. Hoe zou het ooit mogelijk zijn geweest om een bloeiende economie te baseren op een sector waar, gegeven de prijsontwikkeling, kennelijk structurele overproductie heerste?

Met andere woorden, hoe politiek beladen de kwestie ook lag, het antwoord op de vraag die Conrad en Meyer zich stelden in hun studie, lag voor ieder weldenkende economisch-historicus zo vast als een huis: katoenproductie met behulp van slavenarbeid was niet alleen moreel gezien volstrekt verwerpelijk, maar, vanuit een strikt economisch gezichtspunt gezien, aan de vooravond van de Burgeroorlog, inmiddels tevens obsoleet, archaisch en zwaar verliesgevend. Slaven, zo luidde de communis opinio, werden door de quasi-adelijke elite in het Zuiden vooral gehouden om redenen van prestige en grandeur en dat maakte het morele argument eens zo pregnant.

Het had er dus alle schijn van dat Conrad en Meyer met hun studie weinig anders konden bereiken dan het voor de zoveelste keer intrappen van een open deur, maar ... niets bleek minder waar. Het merkwaardige was bovendien dat hun onderzoek niet de interpretatie van voorheen onbekende archiefgegevens betrof: het archiefmateriaal waar zij gebruik van hadden gemaakt, was reeds lang bekend. In feite was het enig werkelijk nieuwe dat zij in hun studie introduceerden, de methode waarmee zij het probleem benaderden: Conrad en Meyer bekeken het probleem zuiver en alleen vanuit een econometrische invalshoek. Zou het mogelijk zijn, zo vroegen zij zich af, om een wiskundig-economisch model te construeren van de gemiddelde katoenplantage en, indien dat zou lukken, wat zouden

simulaties met dat model opleveren wanneer het voorzien zou worden van historisch-kwantitatieve gegevens uit de periode vlak voorafgaande aan de Burgeroorlog?

Vanuit dat perspectief kon een slaaf beschouwd worden als een productiemiddel of kapitaalgoed binnen een bedrijf. Evenals een productiemiddel kende een slaaf een gemiddelde levensduur en binnen die levensduur een bepaald productiviteitsverloop. Evenals aan een productiemiddel waren aan een slaaf kosten verbonden voor energievoorziening en onderhoud, al heetten die kosten nu niet brandstof, onderhoud en reparatie, maar: voedsel, kleding, huisvesting en medische voorzieningen. Indien het nu mogelijk was -en dat bleek, tegen de verwachting in, zeer goed mogelijk- betrouwbare historische gegevens te vinden over de gemiddelde levensverwachting van slaven, de uitgaven die gemiddeld genomen nodig waren voor voedsel, kleding, behuizing,

Slaven aan het werk op een katoenplantage

etc., de kosten voor zaaigoed, opslag en transportmiddelen en -last, but not least- de hoeveelheid katoen die gemiddeld per jaar per slaaf werd geproduceerd, dan rekende het model keurig uit of het totaal aan activiteiten -alweer, gemiddeld gesproken- al dan niet winstgevend was geweest in de periode waaraan de gegevens ontleend waren.

Tot ieders stomme verwondering voorspelde het model van Conrad en Meyer, ook onder extreem uitzonderlijke simulatiewaarden⁵, dat de

- 5 Het voert te ver om in het kader van dit artikel de technische aspecten hiervan uitvoerig te gaan uitleggen. In principe komt het erop neer dat, om een zo groot mogelijke zekerheidsmarge te verkrijgen bij verschillende (gesimuleerde) omstandigheden, alle schattingen worden bijgesteld in een een richting die tegen de nulhypothese (in dit geval: slavernij is winstgevend) indruisen. Blijkt de nulhypothese dan nog niet te verwerpen, dan is er alle grond om aan te nemen, dat de nulhypothese onder minder extreme (zeg, 'normalere') omstandigheden al helemaal niet te verwerpen zou zijn geweest. Deze cliometrische techniek ('counter-biasing' genaamd), is in later jaren onder econometrisch-historici een populaire methode geworden om de robuustheid van bepaalde uitkomsten te toetsen.

productie van katoen met behulp van slavenarbeid in de jaren voorafgaande aan de Burgeroorlog zéér winstgevend was geweest. Om de gedachten te bepalen: de best renderende agrarische bedrijven in de Verenigde Staten omstreeks het midden van de negentiende eeuw waren de grote graanboerderijen in de 'Mid-west' geweest, het gebied waarin onder andere de staten Ohio en Indiana waren gelegen. Volgens de berekeningen van Conrad en Meyer diende die visie acuut herzien te worden: de grote katoenplantages in het zuiden bleken winstgevender te zijn geweest dan de legendarische graanboerderijen in de 'Cornbelt'.

Eerlijkheidshalve dient hierbij vermeld te worden dat in het model van Conrad en Meyer (naast het feit dat zij überhaupt van een econometrisch model waren uitgegaan, hetgeen op zichzelf, zoals gezegd, in die tijd van een volstrekt revolutionaire aanpak getuigde), een tweede winstbron voor de plantage-economie was ingebouwd, die -hoe vreemd het ook moge klinken- vóór die tijd, door alle auteurs over het onderwerp over het hoofd was gezien. Slaven, zo redeneerden zij, produceerden immers niet alleen katoen, maar tevens baby-slaafjes, die op den duur, hetzij op de plantage zelf aan het werk konden worden gezet, hetzij door de eigenaar verkocht konden worden. En omdat slavengezinnen gemiddeld gesproken een verrassend groot aantal kinderen telden, zorgde juist dit 'bijproduct' voor de hoge mate van winstgevendheid.

De reacties op 'The Economics of Slavery'

'The Economics of Slavery' sloeg in het economisch-historisch vakgebied in als een bom. In september 1967 werd het jaarlijkse congres van de Amerikaanse Economic History Association voor een belangrijk deel gewijd aan economische aspecten van de slavernij en uiteraard stond de geruchtmakende studie van Conrad en Meyer hierin centraal.⁶ Binnen de kortste keren bleek dat de critici in twee kampen verdeeld waren. Aan de ene kant stonden de voor het overgrote deel zeer jeugdige cliometrische rebellen, die de beide auteurs aanvielen op de validiteit van hun model en de accuratesse van hun berekeningen, maar die op zichzelf niet afwijzend stonden tegenover de econometrische benadering.⁷ Aan de andere kant

6 'The Economics of Slavery' was oorspronkelijk al in april 1958 gepubliceerd en had sindsdien, zoals gezegd, in stencil-vorm in beperkte kring gecirculeerd.

7 Achteraf moet worden toegegeven dat op de validiteit van dit eerste economische model van de Amerikaanse slavernij en op de accuratesse van de schattingen wel

stonden de veelal wat oudere, traditionele economisch-historici, die ofwel met stomheid geslagen waren omdat zij de essentie van de methode die Conrad en Meyer gehanteerd hadden simpelweg niet begrepen, ofwel zich diep gekrenkt voelden door het karakter van de studie.

Door volledig voorbij te gaan aan het morele aspect van de slavernij kon, volgens hen, 'The Economics of Slavery' niet anders beoordeeld worden dan als een in essentie immoreel en uit dien hoofde verwerpelijk werkstuk, los van de conclusies omtrent het al dan niet winstgevend zijn van de plantage-economie. De repliek van de auteurs, bij monde van Alfred Conrad, dat zij het volkomen eens waren met hun critici wat betreft de morele verwerpelijkheid van het systeem der slavernij, maar dat zulks in hun paper niet ter sprake was gekomen, simpelweg omdat het buiten de vraagstelling lag, betekende begrijpelijkerwijze olie op het vuur, in plaats van op de golven.⁸

In de loop van de middag escaleerde de discussie tot een ordinaire ruzie, waarin de wederzijdse scheldpartijen zo hoog opliepen dat de voorzitter, Moses Abramovitz, afkomstig van de universiteit van Stanford, de

het nodige kon worden afgedongen: bij de specificatie van hun model hadden Conrad en Meyer een aantal forse bokken geschoten. De meest beroemde was wel dat hun model voorbij ging aan het opnemen van afschrijvingen over last- en trekdieren op de plantage, daar zij meenden dat er hier sprake was van een 'zelf-aanvullende voorraad' via natuurlijke voortplanting, terwijl zij enkele alinea's verder opmerken dat de overgrote meerderheid van die last- en trekdieren uit ossen en muilezels hadden bestaan. Een en ander verwekte uiteraard grote hilariteit bij hun critici. Het vreemde is echter dat deze (en een aantal andere) specificatiefouten de centrale conclusie dat slavernij winstgevend was geweest nooit wezenlijk hebben aangetast. Latere, verfijndere berekeningen op basis van andere bronnen, wezen keer op keer in een richting dat de rendementsschattingen van Conrad en Meyer aan de lage kant waren geweest: slavernij was nog een stuk winstgevender geweest dan Conrad en Meyer hadden becijferd.

- 8 De hevige emoties die bij de discussie over Conrad en Meyers studie loskwamen werden ongetwijfeld ook ten dele veroorzaakt door het feit dat het betreffende congres van de Economic History Association plaatsvond in september 1967, vlak na de derde achtereenvolgende zomer waarin de Verenigde Staten werden geteisterd door hardnekkige en grootschalige rassenonlusten in het gehele land. Na wat aanvankelijk een incident leek te zijn (de plundering van de wijk Watts in Los Angeles in de zomer van 1965), ontstonden in de zomer van 1966 opstanden en rellen in Omaha, Minneapolis, Chicago, Cleveland en Atlanta. Een en ander bereikte een hoogtepunt in de zomer van 1967, toen vele Amerikanen vreesden dat de Verenigde Staten op weg waren naar een op raciale tegenstellingen gebaseerde tweede burgeroorlog.

grootste moeite had om te voorkomen dat de geleerde discussianten daadwerkelijk met elkaar op de vuist gingen. Aan het einde van het inmiddels volstrekt chaotische debat gingen beide kampen verbitterd en woedend uit elkaar, zonder een millimeter tot elkaar gekomen te zijn.

Fogel & Engerman Incorporated

Op één punt -maar dat had niets met de resultaten van hun onderzoek te maken- bleken Alfred Conrad en John Meyer zich volkomen vergist te hebben. Naar zij achteraf regelmatig vertelden, waren zij oprecht van mening dat hun 'Economics of Slavery' het definitieve antwoord was op de vraag naar de winstgevendheid van de slavernij en verwachtten zij dat vrijwel niemand, na hun onderzoek, de behoefte zou gevoelen om de kwestie op basis van andere gegevens of gebaseerd op een ander model, nog eens nader te analyseren. Het tegendeel bleek het geval te zijn. Al in het begin van de jaren zestig, toen de resultaten van 'The Economics of Slavery' nog slechts binnen een beperkte kring van ingewijden bekend waren, bleek het vraagstuk van de economische aspecten van het slavernij-systeem het modieuze onderwerp bij uitstek te zijn geworden van dissertatie-onderzoek in de Amerikaanse economische geschiedenis en na het tumultueuze congres in 1967 ontstond een ware vloedgolf aan nieuw, cliometrisch onderzoek over hetzelfde onderwerp.

Robert William Fogel

In diezelfde periode besloten Robert William Fogel en Stanley Engerman dat het hoog tijd werd om te pogen alle onderzoeksinspanningen op dit gebied, waarbij boekenkasten vol nieuwe kwantitatieve gegevens boven water waren gekomen, te bundelen in één samenvattend onderzoek. Dat het onderwerp inmiddels inderdaad hoog op de agenda van het economisch-historische forum genoteerd stond, blijkt onder andere uit het feit dat zij bij het aanvragen van (voor die tijd gigantisch grote) onderzoekssubsidies voor dit doel, zo succesvol waren dat het duo onder hun -niet geheel van jaloezie gespeende- collega's binnen de kortste keren bekend stond onder de bijnaam 'Fogel & Engerman Incorporated'.

Dit grote project, waarin -het zij met nadruk vermeld- niet of nauwelijks nieuw archiefonderzoek werd gestart, maar vooral het reeds bekende

materiaal in één gigantische databank werd ondergebracht, zodat de mogelijkheid ontstond om alle deel-resultaten die tot op dat moment in een groot aantal artikelen waren gepubliceerd, nu in hun onderlinge samenhang te analyseren, resulteerde in 1974 in de verschijning van het tweedelige *Time on the Cross*.⁹

Het boek riep onmiddellijk na zijn verschijning stormachtige reacties op, niet eens zozeer in de economisch-historische vaktijdschriften, die inmiddels al wel gewend waren aan het feit dat het traditionele beeld van de slavernij-economie door cliometrisch onderzoek keer op keer was ondermijnd, maar vooral in meer op het algemene publiek gerichte tijdschriften, zoals *Time's Literary Supplement* en *Time Magazine*, terwijl in Nederland bijvoorbeeld het Cultureel Supplement van *NRC Handelsblad* verrassend kort na de publicatie uitgebreid aandacht besteedde aan *Time on the Cross*.

Het nieuwe beeld van de Amerikaanse slavernij: shockerend....gunstig

De resultaten van het onderzoek waren dan ook, zelfs voor geharde 'new economic historians', shockerend. In de eerste plaats werden de eerdere conclusies van Conrad en Meyer ten aanzien van de winstgevendheid van katoenproductie met behulp van slavenarbeid -voor de zoveelste keer- meer dan bevestigd: de aanschaf van een slaaf was omstreeks 1860 een investering geweest die uit een oogpunt van rendement kon wedijveren met de beste beleggingsmogelijkheden die op dat moment in de Verenigde Staten voorhanden waren. Slavernij was bij het uitbreken van de Burgeroorlog dan ook geenszins een vorm van bedrijvigheid die uit economisch oogpunt ten dode opgeschreven was. Integendeel, het abjecte systeem bloeide bij het uitbreken van de Burgeroorlog als nooit tevoren en de ontwikkeling scheen eerder in de richting van een verdere uitbouw dan van een afbrokkeling te wijzen. De Amerikaanse planters zagen hun eigen toekomst gedurende het decennium dat aan de Burgeroorlog vooraf ging,

9 Het werk was doelbewust niet uitsluitend gericht op de cliometrische vakbroeders van de beide auteurs, maar tevens op een breder publiek. In het eerste deel werden de conclusies van het onderzoek samengevat in ook voor leken begrijpelijke termen. Het tweede deel, dat bol stond van de wiskunde en de statistiek, bevatte de methodologische verdediging van de studie en de technische uiteenzettingen hoe de schrijvers tot hun resultaten gekomen waren.

in tegenstelling tot wat de Noordelijke geschiedschrijvers hier achteraf over beweerd hadden, dan ook zeer optimistisch in.

Het stereotype beeld van de luie, apathische Sambo berustte volgens Fogel en Engerman op vooroordelen en werd niet door feiten gestaafd: slaven bleken productiever en efficiënter te zijn geweest dan de gemiddelde blanke landarbeider en over het geheel genomen lag de efficiëntie van de katoenplantage ongeveer 35 procent hoger dan die van het typische agrarische familiebedrijf in het noorden van de Verenigde Staten.

Slavernij had voorts, in tegenstelling tot wat de officiële geschiedschrijving hierover beweerd had, geen belemmering gevormd voor een industrieel ontwikkelingsproces in het Zuiden. Waar slaven in de industriële sector werkzaam waren geweest, konden zij zich gemakkelijk meten met blanke fabrieksarbeiders, zowel wat handvaardigheid als wat productiviteit betreft. En het feit dat relatief slechts weinig slaven in de secundaire sector werkzaam waren geweest, werd niet veroorzaakt door ongeschiktheid van de slaaf voor fabriekswerk, maar simpelweg door het feit dat het produceren van katoen in het Zuiden nog hogere rendementen opleverde dan het vervaardigen van industriële producten. Bovendien was de vraag naar slaven in de stedelijke gebieden in de jaren voor het uitbreken van de Burgeroorlog sneller gestegen dan in de rurale gebieden.

Het meest schokten Fogel en Engerman hun lezers, wier beeld van de slavernij in de meeste gevallen was gevormd door *Uncle Tom's Cabin* van Harriet Beecher Stowe, met hun conclusies over de leefomstandigheden waarin de slaven op de plantages hadden geleefd. De voedselvoorziening, bijvoorbeeld, was in het algemeen zeer overvloedig geweest (gemiddeld meer dan 4000 kilocalorieën per slaaf per dag!) en gevarieerd van samenstelling.

Slaven waren in het algemeen gehuisvest geweest op een wijze die naar huidige maatstaven weliswaar sober genoemd zou worden, maar die nog altijd zeer gunstig afstak bij de krotten waarin New Yorkse fabrieksarbeiders aan het eind van de negentiende eeuw gedwongen waren geweest hun dagen te slijten.

Slavenhouders bleken medische voorzieningen te hebben getroffen voor hun slaven die, in het licht van de beperkte medische kennis van die tijd, bepaald niet als slecht konden worden beoordeeld. Slaven waren in het algemeen redelijk tot goed gekleed. Die indruk werd althans gewekt door de verrassend hoge uitgaven die hun eigenaars aan deze huishoudelijke posten hadden besteed, terwijl hetzelfde beeld naar voren kwam uit

archiefmateriaal dat aantoonde dat slaven dikwijls in staat waren om zelfstandig flinke sommen geld te verdienen die veelal aan feestelijk gekleurde kledingstof werd besteed.

Lijfstraffen kwamen inderdaad voor op de plantages, maar er kon niet worden aangetoond dat slavenhouders frequenter of wreder roede of zweep hanteerden dan de gemiddelde Anglo-Amerikaanse schoolmeester in de negentiende eeuw.

De wijd verbreide ideeën dat sexueel misbruik van slavinnen door hun eigenaars aan de orde van de dag was en dat een stabiel gezinsleven voor de slaven door het systeem onmogelijk werd gemaakt, verwezen Fogel en Engerman naar het rijk der fabelen. Promiscuïteit onder slaven was eerder verrassend laag dan opvallend hoog en gedwongen geslachtsverkeer tussen slavinnen en hun meesters kwam niet meer dan sporadisch voor. Van het doelbewust 'fokken van babyslaafjes voor de verkoop' kon geen aanwijzing worden gevonden in het materiaal. Op dit punt weerlegden Fogel en Engerman de legendarische studie van Conrad en Meyer, die bewijzen hiervoor in de gegevens meenden te hebben aangetroffen.¹⁰

Voor het raadsel dat al veel eerder de aandacht van historici had getrokken, namelijk dat er in de bordelen van New Orleans nauwelijks slavinnen als prostituee werkten, hadden Fogel en Engerman een uiterst simpele verklaring. De gangbare verklaring die hier voorheen altijd voor gegeven was, namelijk dat zwarte vrouwen niet aantrekkelijk zouden zijn geweest voor de meeste bordeelbezoekers, rammelde natuurlijk aan alle kanten: hoe was het dan te verklaren dat elders op het Amerikaanse continent, in Zuid-Amerika bijvoorbeeld, wel veel slavinnen als prostituee werden uitgebuit? Fogel en Engerman becijferden dat een slavin die werkzaam was op de plantage haar eigenaar aanzienlijk meer winst opleverde, dan wanneer zij als prostituee zou hebben gewerkt.

Het was voorts ongebruikelijk dat slavengezinnen door verkoop van verschillende gezinsleden aan verschillende eigenaars uiteengerukt werden. Verkoop van kinderen vond in het algemeen pas plaats wanneer die kinderen een leeftijd hadden bereikt dat het een natuurlijke zaak was dat zij het ouderlijk huis zouden gaan verlaten. De sociale basis van de slavensamenleving was het traditionele tweehoofdige gezin geweest, dat bovendien

10 Fogel en Engerman toonden aan dat de uitzonderlijke demografische parameters die Conrad en Meyer uit de cijfers gedestilleerd hadden en die zij als bewijs voor dit verschijnsel hadden geïnterpreteerd, ook uit demografische gegevens van uitsluitend blanke vrouwen afgeleid konden worden.

een opvallende stabiliteit vertoonde.

Een van de meest tegendraadse bevindingen in *Time on the Cross* was dat er binnen de slavenpopulatie in de Verenigde Staten een vrij grote mate van sociale mobiliteit had geheerst. Fogel en Engerman waren betrekkelijk regelmatig op situaties gestuit waarin een slaaf zelfstandig werkzaam bleek te zijn geweest als ambachtsman, waarbij het zelfs voorgekomen was dat een slaaf, als 'baas' van een smederij of timmerwerkplaats, zelf blanke loonarbeiders in dienst had.

Kortom, de schrijvers van *Time on the Cross* moesten, tot hun eigen verbijstering, naar zij in de inleiding van het boek toegeven, concluderen dat de *materiële* omstandigheden (*niet* de psychische, zo benadrukken zij herhaaldelijk) waaronder de zwarte bevolking van het Zuiden van de Verenigde Staten leefde na de afschaffing van de slavernij, toen de voormalige slaven opeens moesten gaan concurreren met blanke arbeiders op een vrije arbeidsmarkt, verslechterd waren en niet verbeterd, wat ieder weldenkend mens voorheen had gedacht.

Kritiek op *Time on the Cross*

Het kon niet anders, dan dat dit boek, niet alleen in de op het brede publiek gerichte pers, maar op de wat langere termijn ook in de wetenschappelijke tijdschriften, een storm van kritiek losmaakte. Zo hevig waren de reacties dat er in 1975 en het daarop volgende jaar, naast een stortvloed aan tijdschriftartikelen, twee boeken en een speciale aflevering van de *Explorations in Economic History* verschenen die geheel en al aan kritiek op de gewraakte studie gewijd waren.

In hoofdzaak kwam het erop neer dat het bronnenmateriaal waarop de conclusies van Fogel en Engerman steunden volgens hun critici geen a-selecte steekproef uit de populatie van alle plantages zou vormen. Immers, alleen op de grote plantages was een zorgvuldige boekhouding van de economische activiteiten bijgehouden en deze 'plantation records' vormden voor het overgrote deel de vindplaatsen van de gegevens die Fogel en Engerman gebruikt hadden. Daardoor waren de kleine plantages, die volgens een aantal historici veel typischer voor het Zuiden waren geweest en waar de levensomstandigheden van de slaven vermoedelijk veel slechter waren geweest, buiten beeld gebleven. Bovendien leverde een wat andere visie op het bronnenmateriaal een minder opgewekt beeld op. Het toedienen van lijfstraffen mocht dan, naar negentiende eeuwse maatstaven betrekkelijk

weinig zijn voorgekomen, het betekende nog altijd dat, zelfs indien het door Fogel en Engerman geciteerde cijfer -dat gebaseerd was op de gegevens van één plantage (!)- de historische praktijk redelijk benaderde, slaven op een grote plantage meer dan eens per week getuige waren van de geseling van een hunner.

In een aantal artikelen die in 1975 en de jaren daarna verschenen dienden Fogel en Engerman hun critici van repliek. De kern van hun verdediging was dat de kritiek op hun werk voor het overgrote deel speculatief van aard was. Natuurlijk was het denkbaar dat de levensomstandigheden van slaven op kleine plantages -dat die typerender voor het Zuiden zouden zijn geweest werd door hen trouwens bestreden- slechter zouden zijn geweest dan op de grote plantages, maar het omgekeerde was evenzeer denkbaar en die controverse kon pas werkelijk opgelost worden door met kwantitatieve gegevens aan te komen die de eerste veronderstelling met feiten zou staven. En, gegeven het feit dat in *Time on the Cross* zo ongeveer alle kwantitatieve gegevens waren verwerkt die op dat moment bekend waren over de levensomstandigheden van slaven, waren hun critici daar niet in geslaagd. Nee, zelfs de meest felle tegenstanders van Fogel en Engerman moesten op den duur toegeven dat, alle morele verontwaardiging ten spijt, de feitelijke onderbouwing van Fogel en Engermans studie bijzonder goed tegen de kritiek bestand was.¹¹

Het gevolg was dat in de jaren na de publicatie van *Time on the Cross*, toen de opwinding over het boek wat geluwd was, de communis opinio

- 11 Evenals Conrad en Meyer hadden gedaan, benadrukten Fogel en Engerman bij voortduring dat zij, evenals hun critici, het slavernijsysteem op morele gronden volstrekt veroordeelden, maar dat zulks, in hun ogen, niet betekende dat, nu gebleken was dat de materiële leefomstandigheden van slaven verrassend goed waren geweest, de beantwoording van de feitelijke vraag naar de levensstandaard van slaven verzwegen moest worden op grond van dezelfde morele verontwaardiging. Een soortgelijk debat ontstond in de jaren zeventig in de Europese economische geschiedenis, toen bij de kwantitatieve reconstructie van de economische ontwikkeling van Duitsland onder het nazi-regime, bleek dat de Duitse economie in de jaren voorafgaande aan de Tweede Wereldoorlog een snelle economische groei had doorgemaakt. Ook toen onstond er felle kritiek waarin morele verontwaardiging de discussie over de feiten overschaduwde: het nazi-regime was door en door slecht en dus was het onmogelijk dat zoiets moois als economische groei de nazi-economie gedurende een aantal jaren zou hebben gekenmerkt. Inmiddels is het in de economische geschiedenis een algemeen geaccepteerd feit dat de Duitse economische ontwikkeling in de jaren dertig inderdaad opvallend gunstig afstak bij de ontwikkeling elders in Europa of in de Verenigde Staten.

binnen de economische geschiedenis over de economische aspecten van het slavernijsysteem geleidelijk aan verschoof in de richting die door Fogel en Engerman was aangegeven.

En de rest is geschiedenis...

Bob Fogel en Stanley Engerman waren, zoals hierboven reeds gememo-reerd is, zelf volslagen verrast door het beeld dat uit het door hen bestu-deerde bronnenmateriaal naar voren was gekomen. Beiden hebben in de jaren die volgden op de publicatie van *Time on the Cross*, onafhankelijk van elkaar gepoogd om het door hun eigen werk opgeroepen beeld te nuance-ren. Engerman deed dit door slavernijsystemen in andere landen te on-derzoeken en slaagde er door dit werk inderdaad in een belangrijke nu-ance aan te brengen: vrijwel overal in Zuid-Amerika en in het Caraïbisch gebied, zo bleek keer op keer uit kwantitatief historisch onderzoek, waren de leefomstandigheden van slaven onvoorstelbaar slecht geweest. Met an-dere woorden, in een wat breder perspectief geplaatst, bleken de gunstige materiële omstandigheden waaronder de slaven op de katoenplantages in het zuiden van de Verenigde Staten hadden geleefd, de klassieke uitzonde-ring op de regel te zijn geweest.

Fogel sloeg een andere weg in. Hij kwam in aanraking met het werk van de Franse historici uit de *École des Annales* -met name dat van Emmanuel Le Roy Ladurie- die, min of meer los van de cliometrische revolutie in de Verenigde Staten, een rijke traditie hadden opgebouwd op het terrein van kwantitatief-historisch onderzoek naar de levensstandaard in het verleden en die, in navolging van de negentiende eeuwse 'Hygiënist', veranderingen in de materiële omstandigheden waaronder de grote massa der bevol-king in het verleden had geleefd, probeerden te reconstrueren aan de hand van fluctuaties in allerlei antropometrische variabelen, zoals bijvoorbeeld de gemiddelde sexe- en leeftijdsspecifieke lichaamslengte, waarvoor zij historische gegevens van kleurlingen of soldaten gebruikten.

Door de methoden en technieken van de Franse historici te integreren in de cliometrie, blies Fogel een oeroud debat in de sociale- en economi-sche geschiedenis (het zogenaamde 'standard-of-living-debate') nieuw le-ven in en legde hij en passant de basis voor een nieuw specialisme binnen de economische geschiedenis, de antropometrische geschiedenis.¹² Dat hij

12 Fogel probeerde onmiddellijk met behulp van de Franse methoden de resultaten van *Time on the Cross* te weerleggen: kon hij immers aantonen dat negerslaven

hiermee voor de zoveelste keer een belangrijke vernieuwing in het vakgebied wist te realiseren, blijkt onder andere uit het feit dat één van de centrale A-thema's van het driejaarlijkse wereldcongres van de International Economic History Association in 1998 volledig aan de antropometrische geschiedenis gewijd was.

Vijf jaar daarvoor echter, was hem al nog groter wetenschappelijke eer ten deel gevallen. In 1993 kreeg Robert William Fogel, samen met een andere vroege strijdmakker uit de cliometrische revolutie, Douglass Cyril North, de Nobelprijs voor economie uitgereikt. Er waren bij die gelegenheid enige voorzichtige geluiden te horen dat -ondanks de grote wetenschappelijke verdiensten van North- het evenzeer verdedigbaar zou zijn geweest als Stanley Engerman die prijs met Bob Fogel gedeeld zou hebben.

Robert William Fogel, Vincent Tassenaar (docent aan de RuG en Groniek-abonnee) en J.W. Drukker tijdens een onlangs gehouden congres.

(waar overvloedig lengte-gegevens van bestonden) gemiddeld gesproken klein van stuk waren geweest in vergelijking met andere bevolkingsgroepen uit die tijd, dan zou dat een belangrijke aanwijzing kunnen zijn dat hun materiële levensomstandigheden toch veel slechter waren geweest dan alle andere bronnen suggereerden. Deze poging om zijn eigen eerdere werk te weerleggen, mislukte: negerslaven bleken, naar negentiende eeuwse maatstaven, boomlang te zijn geweest.

D U
CONTRAT SOCIAL,
O U
P R I N C I P E S
DU DROIT POLITIQUE.

par J. J. ROUSSEAU.

NOUVELLE ÉDITION.

A P A R I S,

Chez VOLLAND, Libraire, Quai des
Augustins, n°. 25.

1791.